

Evden Kaçma Davranışında Bulunan Ergenlerin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi: Azerbaycan/Bakü Örneği

Lala Allahverdiyeva*

Özet

Bu araştırma, 2015-2016 yılları arasında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de, 14-17 yaş grubundaki evden kaçan ergenleri, evden kaçmaya iten faktörlerin araştırılmasını, bu faktörlerin hangi nedenlerden kaynaklandığını, bununla beraber, evden kaçan ergenlerin karşılaşılabilecekleri risk faktörlerini hem sosyal, hem de sosyo-psikolojik bakış açısıyla değerlendirmeyi ve konuyla ilgili yapılması gereken hususlara dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi olan, Gömülü Teori kullanılmıştır. Araştırma, Gömülü Teori içinde yer alan Yapılandırıcı desenle ele alınmaktadır.

Toplamda 26 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılardan 14'ü evden kaçan ergenler, 6'sı evden kaçan ergenlerin aileleri\anneleri ve 6'sı da evden kaçan ergenlerle çalışan uzmanlardır.

Ergenleri evden uzaklaştıran bir çok neden(ler) bulunmaktadır. Bu nedenler ergenin yaşadığı topluma yüklediği anlama göre farklılık göstermektedir. Ergenlerde evden kaçma davranışı, onların var olduğu toplumsal kurumlarda, aile (çatışma ve şiddet; sevgi ve ilgi eksikliği; iletişim sorunu), okul (iletişim sorunu) ve sosyal çevrede (olumsuz rol model ve çevre) yaşanan olumsuzluklar ve bu olumsuzlukların ergenlik döneminin etkileri ile birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, ergenin etrafındaki toplumsal kurumların (aile, okul ve sosyal çevre) herhangi birinde oluşan olumsuzluğun farkına varılmaması ve bu kurumlarda varolan\oluşan olumsuzluğun giderek, ergeni "dışarı", "sokağa" itmesiyle sokak hayatı, sokak düzeni başlamaktadır. Bu sorunların kökünde ise, ailede, okulda, toplumda, insanların sadece kendi dünyalarına odaklanarak, "yalnızca kendim için yaşarım" düşüncesi yatmaktadır. Sosyal ağların insanları yüz-yüze iletişimden uzaklaştırarak, yabancılaştırması sadece, toplumda değil, ilk olarak, ailelerde gözükmektedir. Toplumda yaşanan değişim süreci ve süreçte yaşanan olumsuzluklar ise "BİZ"den "BEN"e doğru gidişe işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ergenler, Evden Kaçma, Gömülü Teori, Azerbaycan\Bakü.

Sosyology Of Running Away From Home Among Adolescents: The Example Of Azerbaijan\Baku

Abstract

This research is aimed to investigate the factors driving the adolescents at the age of 14-17 who ran away from home to run away, the causes of these factors, and the risk factors faced by the adolescents who ran away from home both from social and socio-psychological perspectives in the capital of Azerbaijan, Baku between 2015-2016 and to draw attention to the points related to the subject that were done or have to be done so far.

The research, is carried out using Grounded Theory and the Constructivist form which is a part of it.

A total of 26 people were interviewed. Among the participants are 14 adolescents who run away from the house, 6 of the adolescents families\mothers who run away from the house and 6 of them are experts working with the adolescents who run away from the house.

There are many reasons that detach adolescents from home and these reasons vary according to the meaning the adolescent attach to the society he lives in. The runaway behavior of the adolescents occurs as a result of negativities in the social institutions in which they exist, namely the family (conflict and violence, lack of love and interest, com-

* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Adli Bilimler ve Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul, Türkiye
psixoloq.lale@gmail.com

munication problem), school (communication problem) and environment (negative role model and social environment) and as a result of combination of these negativities with the effects of adolescence. In addition, the street life, street arrangement starts from inability to realize the negativity arose in one of the institutions formed around the adolescent (family, school and social environment) and the negativity that existed inside other institutions gradually pushing adolescents more "out", "to the street". At the root of the problems is that the people are focusing only on their own world, thinking "only live for myself" in the family, at school, in the society, is. The alienation of people from face-to-face communication due to social networks are seen not only in the society, but also in the family first of all. The process of change in the society and the negativities in this process are pointing to the transition from "WE" towards "I".

Key Words: Adolescents, Runaway From Home, Grounded Theory, Azerbaijan\Baku.

Giriş

İnsan gelişim süresi açısından tüm canlılar arasında en uzun olanlardan birisi sayılmaktadır. İnsanın bu gelişim süreci ise, kendinden önceki ve sonraki dönemden etkilenerek gerçekleşmektedir. Bedensel, zihinsel, biyolojik, ruhsal, cinsel, sosyal ve ahlaki süreçlerden oluşarak bir bütün haline gelen gelişim sürecinde *ergenlik* dönemi önemli bir yer tutmaktadır. *Ergenlik* kelime itibarıyla, Latince kökenli olup, "yetişkinliğe doğru büyüyen" anlamına gelen "adolescere" yükleminden türemiştir (Lerner ve Steinberg, 2004). Hemen her toplumda, ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe veya olgunlaşmamışlıktan, olgunluğa geçişin gerçekleştiği bir inkişaf dönemi sayılmaktadır (Larson ve Wilson, 2004).

Peki, ergenlik dönemi ne zaman başlamaktadır? Bir biyolog erinliğe/buluğa ulaşma ve tamamlamaya büyük önem verdiği halde, bir avukat yasalarla düzenlenen yaş aralıklarına dikkat etmektedir. Tartışmayı biraz daha açmak için şu sorular da düşünülebilir: Biyolojik olarak olgun bir altıncı sınıflı bir ergen mi, yoksa bir çocuk mudur? Bağımsız karar vermekte zorluk yaşayan 21 yaşındaki bir üniversite öğrencisi bir ergen mi, yoksa bir yetişkin midir? Bütün sorular kişinin dönemi tanımlamada kullandığı sınırlara, bakış açısına dayanmaktadır. Ergenliğin başlangıcını yada bitimini belirlemenin, kesin, net bir yaş belirtmenin gerçek olmaktan çok, bir görüş meselesi olduğu görülmektedir. Bu görüş meselesi ise, kişiden kişiye, aileden aileye, toplumdaki topluma, dönemden döneme göre değişkenlik gösterir. Keza, her toplum içinde varolan koşullardan asılı olarak farklı anlam kazanır ki bu farklılıkların oluşmasında da biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik gelişimin önemli derecede rolü vardır. Burada hangi sınırların doğru olduğunu ileri sürmekten çok, ergenlikteki gelişimin olgunlaşmamışlıktan olgunluğa doğru bir dizi geçiş olduğunu kabul etmek daha anlamlı sayılmaktadır (Furstenberg, 2000; Graber ve Brooks-Gunn 1996; Hoffman, 1996). Geçiş döneminin kimileri uzun, kimileri kısa, kimileri yumuşak, kimileri serttir. Ergenliğin çeşitli yönlerinin her birey için farklı başlangıçları ve farklı bitişleri vardır. Hatta bir birey bazı açılardan çocuk, bazı açılardan yetişkin de olabilir.

Ergenler her zaman var mıydı? Basit gözükse soru olsa da, aslında yanıtı karmaşıktır. Tabii, doğal olarak her zaman 10 ve 20'li yaşlar arasında bireyler olmuştur. Ancak, buluşçuların bakış tarzına göre çağdaş toplumda bilinen haliyle ergenlik 19. yüzyılın ortalarındaki sanayi devrimine kadar gerçekten yoktu (Fasick, 1994). O zamandan evvel ise, 16 ve 17. yüzyılın tarıma dayalı dünyasında, çocuklar esas olarak *minyatür yetişkinler* sayılırdı ve insanlar muhtelif yaşlardaki çocuklar arasında kesin bir ayırım yapmazlardı (çocuk terimi 18, hatta 21 yaşın altındaki herkes için kullanılırdı). Ailelerine önemli bir iş gücü sağlayan çocuklardan, gelişimlerinin başlarında öğrendikleri rolleri yaşamlarının sonrasında yerine getirmeleri beklenirdi. Çocuklar ve yetişkinler arasındaki temel ayırım yaşlarına yada potansiyellerine göre değil, mal-mülke sahip olup olmadıklarına göre de yapılırdı (Modell ve Goodman, 1990). Bundan dolayı da, bazı gençleri "çocuk", bazıları da "ergen" olarak adlandırmak için çok az neden vardı. Aslına bakılırsa, ergenlik terimi 19. yüzyıldan önce yaygın olarak kullanılmamaktaydı (Fasick, 1994).

Sanayileşme ile birlikte, yeni iş, aile, okul yaşamı gibi değişimlerin ortaya çıkmasıyla ergenler de etkilenmekteydi. Ekonomi çok hızlı değiştiği için, tarım toplumunda bilinen sade ve basit yaşamdan uzaklaşıldı, bireylerin çocukluk dönemlerinde öğrendikleri ile yetişkinliklerinde bilmesi gereken şeyler arasındaki bağlantı giderek belirsizleşti. Bu belirsizliğe bir tepki olarak, özellikle, orta sınıf aileler ergenleri okul gibi toplumsal kurumlar içinde yetişkinliğe hazırlayacak biçimde zaman geçirmeleri yolunda cesaretlendirdiler. Ebeveynleri ve evdeki diğer yetişkinlerle sanayileşme öncesinde olduğu gibi, birlikte çalışmak yerine, 19. yüzyıl ergenleri artan bir tarzda zamanlarını, günlerini yaşlılarıyla geçirme eğilimin-

deydiler (Modell ve Goodman, 1990). Sanayileşmenin getirdiği sonuçlardan biri de makinelerin işçilerin yerine kullanılması ve bu nedenle de iş fırsatında kısıtlılığın oluşmasıydı. Ergenler ucuz emek sağladığı halde, sınırlı iş talepleri için yetişkinlerle yarışıyorlardı. Yetişkinler ise işleri koruma amacıyla ergenleri tam zamanlı öğrencilere dönüştürüp işgücünden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Yüzyılın başlarında yetişkinlerle birlikte çalışan bireyler, şimdi benzer işleri yapmada yetersiz veya olgunlaşmamış, yada çok potansiyelsiz olarak görülmekteydi. Sanayileşme, özellikle, kentlerde toplum yaşamında kaygıverici değişimleri de beraberinde getiriyordu. Fabrikalar yeni ve bilinmeyen makinelerle dolu tehlikeli iş ortamlarıydı. Küçük tarım toplumunun bozulması ve sanayiye dönüş neticesinde, geniş kentsel alanların büyümesiyle suçta artış ve ahlaki anlamda bozulmalar da bu dönüşümün getirisi içinde kendine yer edinmişti. Bu dönemde çocuk korumacıları gençleri bu tehlikeli iş ortamlarından ve onun getirebileceği fesatlardan korumak amacıyla okulların yükselişine ek olarak, gençlik kulüpleri gibi örgütlerin gelişimine zemin yaratmışlardı (Modell ve Goodman, 1990). Görüldüğü üzere, 19. yüzyılın sonuna kadar ergenlik çağı hiç de şuan gözlemlenen ergenlik dönemi gibi değildir. Genç insanların rehberlik denetiminde bulunduğu, büyüklerine iktisadi anlamda bağlı olan ve yetişkinliğe uzun bir hazırlanma süreci söz konusu olmaktadır. İş dünyası geleceği belirsizleştirecek biçimde değişmeye devam ettiğinden, yetişkinliğe hazırlık için ayrı bir dönem olarak ergenlik görüşü bozulmadan kaldı (Larson ve Wilson, 2004).

Ergen kavramı farklı disiplinlerde farklı şekilde ifade edilmektedir: "Adolesans", "genç", "delikanlı", "yeni yetme", "buluş çağında olan", "yetişmekte olan birey" vs. Bu çerçeveden bakıldığında, kavramların bu kadar farklılaşması karmaşık gözükülebilir. Fakat, kavram tanımlarının ihtiva ettiği anlam bakımından aşağı yukarı aynı dönemleri, yani çocukluk döneminden çıkış ve yetişkinlik dönemine giriş arasında kalan yada "sıkışan" bir süreci kapsadığı görülmektedir.

DSÖ, ergenlik dönemini 10-19 yaş aralığı olarak kabul etmektedir. UNESCO tarafından 15-25 yaş aralığı gençlik dönemini kapsamakta olup, BM'nin tanımlamalarında gençlik dönemi 12-24 yaş aralığı olarak gösterilmektedir (Koç, 2004). Ergenlik konusunu araştıran bir çok sosyal bilimci, genellikle ergenlik dönemini 3 evreye ayırmıştır: Erken Ergenlik, Orta Ergenlik, İleri Ergenlik.

- Erken Ergenlik (10-13 yaş)
- Orta Ergenlik (14-17 yaş)
- İleri Ergenlik (18-22 yaş)

İleri ergenlik evresi bazen *gençlik* yada *beliren yetişkinlik* olarak da ifade edilmektedir (Arnett, 2000; Kagan ve Coles, 1972).

Ergenlerde görülen kaçma davranışı ise hangi evrede görüldüğüne göre farklı ele alınmaktadır. Erken ergenlik döneminde görülen evden kaçma, 9-10 yaşlarından 12-13 yaşına kadarki bir süreçteki evden kaçma ve onun nedenleri diğer evrelerdeki evden kaçma ile farklılık göstermektedir. Bu araştırmada orta ergenlik döneminde ortaya çıkan evden kaçma olayı\davranışı incelenmektedir.

Evden kaçan ergenin kimliği konusunda sınırları belli, kesin bir şablon bulunmamaktadır. Fakat, ergenin evden kaçma davranışı, bireyin ebeveynlerinin yada yasal koruyucularının izni olmadan evi\yaşadığı yeri terk etmesi anlamına gelmektedir.

Avrupa ve özellikle de, ABD'de yapılan çalışmalarda, TV'deki melodramlarda gösterildiğinden farklı bir resim ortaya çıkarılmıştır. Ülkeyi temel alan örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalar, ergenlerin ancak %4 ile %10'nun evlerinden en az bir kez kaçmalarını (evden kaçma yoksul ergenlerde daha çok görülmektedir) ve evden kaçanların yarısından biraz daha azının, evden birden fazla kez kaçtıklarını göstermektedir. İkincisi, ülkeyi dolaşan ergen imgesinin tersine, araştırmalar evden kaçanların yarısının kendi topluluklarında, akrabalarıyla yada arkadaşlarıyla kaldıklarını göstermektedir. Son olarak, sıklıkla uzun süreli kayboldukları imgesine karşın, kaçanların yaklaşık yarısı, bir-iki gün içinde, %75-%80'i ise ilk hafta içinde evlerine dönmektedir (Whitbeck, Hoyt ve Yoder 1999).

Kamuoyu evden kaçmaya her zaman yüksek ilgi gösterir. Bunun nedeni ise evden kaçanları dışarıda bekleyen risk faktörleridir ve kaçanların %20'si hemen evlerine dönememektedir. Bu ergenler, fahişelik ve diğer suçlar, AIDS\HİV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar, mağduriyet ve saldırı, sigara, uyuşturucu madde ve alkol kötüye kullanımı gibi pek çok psikolojik ve fiziksel riske maruz kalmaktadırlar (McCarthy ve Hagen, 1992; Terrel, 1997; Whitbeck, Hoyt ve Yoder 1999; Windle, 1989).



Suç, saldırganlık, okuldan kaçma, erken cinsellik gibi, evden kaçma da, dışarı yönelim problemlerinden sayılmaktadır. Bundan dolayı, evden kaçanların, özellikle de, sık sık evden kaçanların, okulu bırakma, saldırgan davranışlar sergileme, suç işleme olasılıkları vs. davranışları diğer ergenlerden daha yüksek olarak kabul edilmektedir (Garbarino, Wilson ve Garbarino, 1986; Windle, 1989).

Literatürde, ergenin ailesinin\ebeveyn(ler)inin izni olmadan gizlice evden kaçma davranışı, özelliklerine ve nedenlerine bağlı olarak 4 tipe ayrılmaktadır (Zide ve Cherry 1992; Cherry 1993):

- Herhangi bir yere\birine kaçma
- Herhangi bir yerden\birinden kaçma
- Dışarıya Atılma
- Terkedilme

Herhangi bir yere\birine kaçma: Birey(ler)e koşan, yaşam serüvenini kendi başına arayan kişilerdir. Bu kişiler yeni bir şehirde\yeni bir yerde hayatın heyecanı ve macerası için evden ayrılan ergenlerdir. Yaşadıkları hayatın dışındaki hayatları merak eden, ebeveynlerinin kural ve kısıtlamalarının sınırları dışında onları bekleyen dünyanın daha üstün, cezbedici oluşuna inanırlar. Bu ergenler aileiçi travma yada olumsuz herhangi bir dinamik yüzünden evden ayrılmaktadırlar, ne de rahatsız edici, ihmaleddici ebeveynlere sahiptirler. Aslında, bu gençlerin çoğu, normal bir aile tipinden gelmekte ki, onların geri dönüşlerinde de aileleri onların davranışlarını pek olumsuz görmemektedir (Zide ve Cherry, 1992: 158).

Herhangi bir yerden\birinden kaçma: Bu gruba dahil olan ergenler ise, evlerindeki negatif bir atmosferden veya herhangi bir şeyden kaçmaya çalışanlardır. Bahsi geçen ergenler, çoğu zaman da ailede\evde fiziksel, cinsel, duygusal anlamda istismara maruz kalma nedenlerinden, zararlı alışkanlıkları olan ebeveynlerinden ve onların baskılarından, ailenin aşırı maddi sorunlarından kurtulmaya çalışanlardır. Bir önceki herhangi bir yere\birine kaçma tipinden farklı olarak bu ergenler ev dışındaki heyecan\macera arayışında değiller. Aksine, hoşgörülü, problemsiz bir hayat arama çabasındadır. Ebeveynleri geri dönmelerini isteseler de evlerinde olumlu bir ortamın olmayışı nedeniyle başka hayatlara savrulabilmektedirler (Zide ve Cherry 1992: s 65-68; Cherry 1993).

Dışarıya atılma: Buraya dahil olan ergenler ise, yoğun bir şekilde yabancılaşma sonucunda evden ayrılmak zorunda olanlardır. Diğer kaçma tiplerinden farklı olarak buraya dahil edilenler, çevrelerinden, özellikle anne-babalarından soyutlanmış (soğumuş), onlara yabancılaşmış ergenlerdir ki, onların geri dönmeleri de çoğu zaman ailenin umurunda olmamaktadır. Duygusal açıdan dağınık, parçalanmış olan bu ergenler, sadece evde değil, aynı zamanda okulda ve toplum içinde uzun bir dönem başarısızlıklarla karşılaşmış bir durumdadır. Bu ergenlerin ciddi anlamda cezai faaliyetlerde buldukları ve anti sosyal davranışlar sergiledikleri, herhangi bir suça karıştıkları gözükmektedir (Zide ve Cherry 1992: s. 65-68).

Terkedilme: Son olarak, dördüncü tip terkedilme grubunda olanlar ise, ailenin aşırı maddi sıkıntılar yaşaması sonucunda kaçmak zorunda kalan terk edilmiş ergenleri içermektedir. Genellikle, bu ergenlerin aileleri ve akran çevreleri kısıtlıdır. Basitçe söylemek gerekirse, bu ergenlerin evde sosyal, duygusal, ekonomik destek gibi herhangi bir sistemi yoktur. Dolayısıyla, bu ergenler çalıştırıldıklarında sömürülme ihtimalleri yüksektir ve gerçek anlamda mağduriyet yaşamaktadırlar (Cherry, 1993: s. 204-209).

Bakü'de araştırmaya dahil olan katılımcı ergenlerden bazıları *herhangi bir yere\birinden kaçma*, bazıları *terkedilme* grubunda, bazıları ise *birine kaçma* grubunda yer almaktalar. Fakat, ergenlerin büyük bir çoğunluğu, *birinden kaçma* grubunda yoğunlaşmaktadır. Aileiçi şiddet ve iletişim sorunları, ekonomik sorunlardan kaynaklı ortaya çıkan çatışmalar, ergen-ebeveyn ilişkisi vs. ergenlerin kaçma nedenleri arasında esas yer tutmaktadır.

2016 yılı itibarıyla, Azerbaycan'ın nüfusu 9.705.600 kişi, 24 ve daha küçük yaşta olanların sayısı 3.753.200, onlardan da ergenlik dönemini yaşayan yani, 10-19 yaş arası bireylerin sayısı ise yaklaşık 1.318.700'dür. 5-10 sene öncesine bakılırsa, nüfustaki demografik dönüşüm ve aradaki farklılıklar daha net görülebilir. Nüfus yapısının dönüşümü ve nüfusunun 1\3'den çoğunu çocuk ve gençler teşkil eden bir ülkede yaşanan ergenlik sorunları bu anlamda hususi bir önem arz etmektedir.

Araştırma, Bakü'de yaşayan evden kaçan ergenleri, evden kaçmaya iten faktörlerin araştırılmasını, bu faktörlerin hangi nedenlerden kaynaklandığını, bununla beraber evden kaçan ergenlerin karşılaşabilecekleri risk faktörlerini hem sosyal, hem de sosyo-psikolojik bakış açısıyla değerlendirmeyi ve bugüne kadar konuyla ilgili yapılmış yada yapılması gereken hususlara dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu şu şekilde tanımlanabilir: Azerbaycan'da, Bakü'de 14-17 yaş aralığında olan ve 2015-2016 yılları arasında evden kaçan ergenlerin kaçma nedenleri ve onların karşılaşabilecekleri risk faktörleri nelerdir?

Dünyada her sene 20.000'den fazla genç evden kaçma sorunu yaşamaktadır. Bu durum yaklaşık olarak (16 yaşına gelmeden) her 9 kişiden en az birini etkilemektedir. 1971 yılından bugüne kadar faaliyet gösteren, evi olmayan (homeless) ve evden kaçan insanlar (özellikle, gençler) için bir iletişim ağı olan National Runaway Switchboard'ın raporlarında yer alan verilerde (her ne kadar kesinliği tartışmaya açık olsa bile) her yıl minimum 1.6, maksimum 2.8 milyon 18 yaş altında olan gencin evden kaçtığı\evden kovulduğu gösterilmiştir¹. Evden kaçan ergenlerin % 60'nın fiziksel ve cinsel istismara maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. İstismar nedeniyle evden kaçma daha çok kız çocukları arasında görülmektedir. Evden kaçan ve sokakta yaşayan bu çocukların 5000'ne yakını, saldırı, hastalık, intihar yüzünden ölmektedir. Modern dönemin getirdiği ve hızla kalabalık yalnızlık diyarına dönüşen şehir hayatında, yaşam şartlarının zorlaşması ve bununla başlayan değerler kaybı, başlıca olarak, aile kurumunu etkilemektedir. Bu kurum içinde yaşanan çatışmalar, eksiklikler, rol karmaşası vb. sorunlar giderek artmaktadır. Bir ülke olarak Azerbaycan, başkent olarak Bakü, hızla gelişen coğrafi kentlerden birisidir. Bu gelişme gerek iktisadi, gerekse de kültürel anlamda kendini göstermektedir. Ne var ki, hızla gelişen şehir, sanki, tüm Azerbaycan'ın toplandığı bir yer olarak gözükmektedir. Böyle bir gelişim ise, beraberinde yeni problemleri de getirmektedir. Çocuk Hukukları Azerbaycan Sivil Toplum Kuruluşları Alyansı'nın² milli koordinatörü Nabil Seyidov, Azerbaycan'da, özelde ise Bakü'de ise, evden kaçan ergen sayısının 500-600 kişi arasında değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Yaklaşık 2000'ne yakın sokak çocukları olduğunu vurgulayan Seyidov³, evden kaçan ve sokağa itilen çocuk ve ergenlerin sorunlarının altında yatan nedenleri yoksulluk, sosyo-ekonomik durumun yetersiz oluşu ile açıklamaktadır (Seyidov, 2015).

Sokağa itilen 2000 çocuğun aslında, büyük çoğunluğu, evinden\aillesinden kaçmış veya ailesini terk etmiş\terk etmek durumunda kalmış vs. çocuklardır. Fakat, burada özellikle, üzerinde durulan nokta, evden kaçan ergenler olduğu için, bu ergenlerin ne kadarının eve yeniden döndüğü, ne kadarının tekrar evden kaçtığı meselesidir. Evden kaçış nedenlerinin altında yatan toplumsal ve bireysel faktörlerin araştırılması ise meselenin diğer bir tarafıdır. Evden kaçan ve sokağa sürüklenen ergenin karşılaşabileceği sorunlar da ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü, evden kaçma, ilk bakışta, belki bir problem gibi gözükmeyebilir. Lakin, evden kaçmayla başlayan ve "sokak hayatına" sürüklenmeye elverişli zemin yaratabilecek bu davranış, kendisiyle birlikte bir çok sorunu da beraberinde taşımaktadır. Bir zincir misali ve zincirin esas halkalarından birisi: *Evden Kaçma*'dır.

14-17 yaş arasındaki evden kaçan ergenlerin sosyolojik olarak tespiti; evden kaçmada etken faktörler boyutu; evden kaçan ergenlerin karşılaşabilecekleri risk boyutu ve evden kaçan ve risk grubuna dahil olan ergenleri sokağa alışmadan önce tespit etmede öneriler boyutu, bu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Araştırma, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 2015-2016 yıllarında 14-17 yaş arasındaki evden kaçan ergenler ile sınırlıdır.

Çalışma Grubu ve Veri Analiz Süreci

Çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden olan Gömülü teori kullanılmıştır. Ele aldığı sorunu veya sosyal süreci var olan teorilerle açıklamak yerine, verilerden doğan, daha doğrusu, sahaya gömülü olan verilerden ortaya çıkan ve araştırılan sosyal süreçle bağlı olan kavramlar ve teorilerle açıklamaya çalıştığı için Gömülü Teori yöntemi denilmektedir. Bazı kaynaklarda ise *Temellendirilmiş Kuram* olarak adlandırılmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2015).

- 1 Oyman, R.D ve Karaşar, A. (2011), Ortak Umut Projesi, Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi.
- 2 Çocuk Hakları Azerbaycan STK Alyansı 2001 yılında Azerbaycan'da çocuklar için faaliyet gösteren yerel STK'ların ulusal ağı olarak çocukların sesini ve onların yaşadıkları sorunları topluma duyurmak amacıyla kurulmuştur.
- 3 Çocuk Hukukları Azerbaycan Sivil Toplum Kuruluşları (QHT) Alyansının Milli Koodinatörü Seyidov. N., (2015), "Amerikanın Sesi" Programı, röportaj, çevrimiçi, www.contact.az/index_az.html, Bakı.



Gömülü teori kendinde 3 bakış açısı veya 3 araştırma deseni ihtiva etmektedir: Strauss ve Corbin'in adıyla anılan *Sistematik Desen*, Glaser'in *Klasik Deseni* ve Charmaz'ın *Yapılandırmacı deseni*.

Evden kaçan ergenlerin kaçma nedenleri üzerine incelenen bu araştırma, gömülü teori içinde yer alan ve Charmaz tarafından benimsenen *Yapılandırmacı desen* ile ele alınmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu ise, Azerbaycan\Bakü'de 14-17 yaş aralığında olan evden kaçan ergenler, onlarla çalışan saha çalışanları\uzmanlar ve evden kaçan ergenlerin aileleri\ebeveynleri oluşturmaktadır. Yaş grubu ağırlıklı olarak, 14-17 yaş olsa da, araştırmaya 12-13 yaşındaki 2 ergen de katılımcı olarak dahil edilmiştir. Evden kaçan ergenlerle çalışan uzmanlardan 1 avukat, 1 sosyolog, 1 sosyal hizmet uzmanı, 2 polis memuru, 1 pedagog, toplam olarak 6 uzmanla; evden kaçan ergenlerin ailelerinden ise 5 anne, 1 dede, toplam 6 ebeveyn\aile ile görüşme yapılmıştır. Saha araştırmasına evden kaçan ergenler, onların aileleri\ebeveynler ve evden kaçan ergenlerle çalışan uzmanlar katılımcı olarak dahil edilmiştir. Her 3 grupta yapılan görüşmelerdeki sorular birbirinden farklıdır. Evden kaçan ergenlerle yapılan görüşmede sorular 3 pilot görüşme sonrasında belirlenmiştir. Görüşme soruları 6 ana başlık altında veya tema çerçevesinde belirlenmiştir: Demografik sorular; Eğitim durumu; Aile durumu; Ergenin düşünce ve davranışları; Boş zamanların değerlendirilmesi; Evden Kaçma durumu. Demografik sorular başlığında ergenin adı ve soyadı, medeni durumu, yaşadığı yeri vs. sorular sorulmuştur. Eğitim durumu başlığında, ergenin okula devamlılık durumu, eğitimde başarı durumu, okul-öğretmen-öğrenci ilişkisine değinilmiştir. Aile ile ilgili temada ise, ergenin aile durumu, kiminle yaşadığı, ailesinin\ebeveyninin tutum ve davranışları, evden kaçtıktan sonra ailenin, özellikle, ebeveynlerin gösterdiği tepkilerle ilgili sorular araştırılmıştır. Daha sonra ergenlerin dünyaya bakış açılarını ve onların yaşadıkları ruh halini anlamak adına ilgi alanları, dinledikleri müzik türleri, serbest zamanlarında yaptığı faaliyetler, rutin olarak yaptığı şeyler ile ilgili sorular sorulmuştur. Ergenin düşünce ve davranışları başlığında onun rol model veya örnek olarak gördüğü kişi(ler) üzerinden onun yaklaşım tarzı, hayata bakış açısı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Görüşmeler Bakü'de, Azerbaycan dilinde gerçekleşmiştir. Azerbaycan dilinde olan veri, tarafımdan elektronik metin haline dönüştürüldükten sonra, Türkçeye çevrilmiştir. Azerbaycan dili ve Türkçe birbirine yakın diller sayılmaktadır. Çeviri yapılırken, katılımcıların ifade ettikleri sözlerin, düşüncelerin anlatılmak istendiği gibi aktarılmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Bakü'de ergenlerin evden kaçma nedenlerini kapsamlı ve objektif şekilde araştırabilmek adına, hem evden kaçan ergenler, hem onların aileleri\ebeveynleri, hem de evden kaçan ergenlerle çalışan uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır.

Toplamda, 14 evden kaçan ergen görüşmelere katılmış, onlardan 7'si kız, 7'si erkektir. Evden kaçma nedenlerine geçmeden önce, ilk olarak, görüşmelere katılan ergenlerin genel profilini incelemek adına onların demografik özelliklerine, duygu ve düşüncelerine değinmek gerekmektedir. Katılımcı ergenlerden 1'i hariç, diğer 13 ergen Bakü'nün kasaba ve köylerinde yaşamaktadır. Onların aile yaşantılarına bakıldığında ise, sadece 4'nün anne-babasının birlikte yaşadığı, diğer 10 ergenin anne-babası ayrı yaşadığı veya bu ergenlerin tekebeveynli oldukları görülmektedir. Ebeveynleri birlikte olan 4 ergenden 2'si evlatlıktır. Anne-babası ayrı olan ergenlerin ebeveynlerinden bazıları boşanmış, bazıları ise vefat etmiştir. Bundan ziyade, evden kaçan ergenlerin ebeveynlerinden 8'nin gayri-resmi, yalnızca 6'nın ise resmi nikahlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ergenlerin büyük bir kısmı, ya ailenin tek çocuğu, yada ilk çocuğudur. Ekonomik açıdan düşük gelirli ailelerde yetişen ergenlerin eğitim hayatlarında da başarısız oldukları, hedeflerinin olmadığı ve\veya onun gerçekleşmesine inanmadıkları ve geleceğe dair arzular ile ilgili yaşanan karamsarlık dikkat çekmektedir. Bir diğer önemli nokta ise, kaçma davranışında bulunan ergenlerin rol modellerinin olmayışı ve\veya onların rol model olarak seçtikleri kişi(ler)in yasal olarak suç işleyen kişiler olmasıdır. Burada Bandura'nın sosyal öğrenme kuramının açıklayıcı olduğu da görülmektedir.

Ergenlerin evden kaçma sıklıkları ilgili soru başlığından ortaya çıkan bulgulara göre, yalnız 2 ergende ilk kez, 2'sinde defalarca, 10 ergende ise bir kaç kez evden kaçma davranışı görülmüştür. Bahsi geçen ergenlerin zararlı alışkanlıklarının olup-olmadığı konusunda gelinirse, onlardan yalnız 4'nün zararlı alışkanlığının (sigara, alkol ve uyuşturucu madde) olmadığı, lakin, 8 ergenin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullandığı, 2'nin ise aşırı internet kullanıcısı (özellikle de, sanal alemde oyun bağımlısı) olduğu tespit edilmektedir.

Evden kaçma nedenleri araştırılırken, ergenlerin "Aslında kaçmadım", "Kaçmadım ki gittim sadece", "Ben aslında problemden kaçıyordum" vs. gibi ifadeler kullanması aslında onların «kaçma» eylemine yükledikleri anlamı açıklamaktadır. Yetişkinlerin, ailelerin\ebeveynlerin «evden kaçma» olarak nitelendirdikleri davranışın, ergenler için problem çözme yolu, tarzı olduğu ortaya çıkmaktadır. Evden kaçan ergenlerle yapılan görüşmelerden sonra, kaçma davranışının derecesinin olduğu gözlemlendi. Daha doğrusu, burada kaçma sıklığı üzerine inceleme yapıldı. Görüşme yapılan ergenlerden sadece 2'si ilk defa, 7'si bir kaç defa (3-5 defa arasında değişiklik göstermektedir), 5'i ise sık-sık (defalarca) evden kaçmıştır. Oluşan her hangi bir problemden dolayı, ergenin evden uzaklaşmasını *Durumsal Kaçma* olarak adlandırmanın daha doğru olacağı kanısına varılmaktadır. Lakin, bazı ergenlerde, özellikle de, defalarca evden kaçan ergenlerde, ailede yaşanan ve onları evden dışarıya iten esas nedenin olup-olmamasının önem arz etmediğini, kaçma davranışının zamanla alışılmış duruma geldiği görülmektedir. Öğrenilmiş ve kronik hale gelen bu davranış ise *Alışılmış Kaçma* olarak adlandırılmaktadır. Alışılmış kaçma davranışına örnek olarak, 13 yaşındaki bir katılımcını örnek göstermek yerinde olacaktır. Katılımcı [K8, Erkek, 13Yaş, Ergen] evden bıktığında sokağa, sokaktan bıktığında ise eve geldiğini ifade etmektedir. Sokaklara hakim olduğunu, her tarafı iyi tanıdığını, kimseden korkmadığını söyleyen ergen, sokakta kurduğun evin ona daha yakın geldiğini ise şöyle açıklamaktadır:

"Hep sokakta oldum ben, biraz evde, biraz sokakta. Fark etmiyor ikisi de aynı. Ordan bıkıp eve geliyorum, evden de oraya. İstesem beni kimse bulamaz. Her tarafı biliyorum kimseden korkmuyorum. 28'de (28 May Bakü'nün merkezi yerlerinden biridir. İsmi ise Cumhuriyet günüyle ilgilidir) kartonlardan kendime ev kurdum. Orada çok güzel yatağım oldu (sokakta kurduğun evden duyduğun sevinç hissi yüzünde beliriyor) " **[K8, Erkek Ergen, 13Yaş]**

Bahsi geçen ergenin sokağı eve, evi ise sokağa dönüştürdüğü görülmektedir. Sokakla ev arasındaki çizginin kaybolduğu, evle sokak aynı dereceye\aynı çizgiye geldiği müşahede edilmektedir. Tek başına sokakta verdiği mücadele sayesinde kazandığı özgüven duygusuyla, kendini korumaya çalışan ergen risk grubuna dahil olmaktadır.

Toplamda, ailelerden 5 ebeveyn\anne ve 1 dedeyle görüşme yapılmıştır. Ailelerin çoğunun düzenli olarak çalışmadığı, sosyo ekonomik durumlarının düşük olduğu, eğitim durumuna bakıldığında ise, orta okul mezunu oldukları tespit edilmektedir. Belki, Türkiye veya başka ülkelerle karşılaştırıldığında, eğitim durumu çok düşük seviyede karşılanmayabilir. Fakat, Azerbaycan'da orta okul okuma zorunlu olduğundan dolayı, eğitim durumunun orta okul mezunu olması eğitim seviyesinin yüksek olmaması anlamına gelmektedir. Ailelerin\annelerin kendi yetiştiği aile ortamı ve çocuklarını yetiştirdiği ortamı bilmenin ergenlerin yetiştirildiği aile atmosferinin ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir.

Her ebeveynin kendi içinde\kendi ailesinde yaşadığı çatışma ve şiddet ortamının varlığı dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. Bununla beraber, ailelerin kendi yetiştiği aile ortamının sağlıklı olmayışı veya sorunlu oluşu, kurdukları aileye, yetiştirdikleri çocuklarına yansıdığı görülmüştür. Böylelikle de, zincirvari oluşumdan söz edilebilir. Ayrıca, ergenlik dönemini yaşayan çocuklarının yaşadıkları durumu veya psikolojik durumu hakkında bilgi sahibi olmayışları, farkındalıklarının yeterli düzeyde olmayışı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım tarzı, tutum ve davranışlar ise, aile ortamının sağlıklı olmamasına getirmektedir.

Yapılan bu çalışmadan ortaya çıkarılan gömülü teoriye geçmeden önce, 3 farklı objektif tarafından ortaya çıkarılan temel veya çekirdek nedenlere değinilmelidir:

(1) Evden Kaçan Ergenlerin Gözünde Kaçma Nedenleri

- Ailede Yaşanan Şiddet ve Çatışmalar\ «Evde Her Gün Problem, Her gün Sıkıntı...»
- Ailede Sevgi ve İlgi Eksikliği\ «Beni De Sev»
- Ebeveyn-Ergen İlişkisinde İletişim Sorunu\ «Beni Anlayacak Biri Yok!»

(2) Evden Kaçan Ergenlerin Ailelerinin Gözünde Kaçma Nedenleri

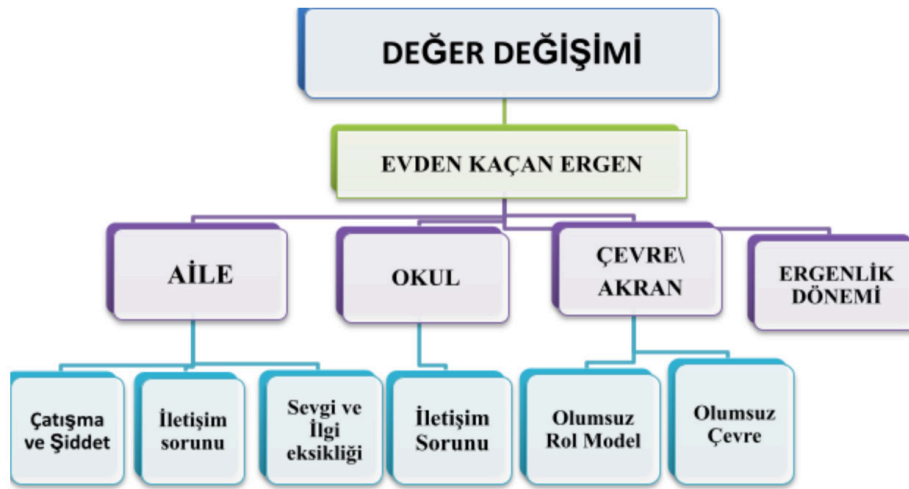
- Ailede Yaşanan Çatışmalar\ «Kavgalar Çocuğu Bıktırdı Herhalde..»
- Çevre-Akran Etkisi\ «Arkadaşının Tesiriyle Oluyor»

(3) Evden Kaçan Ergenlerle Çalışan Uzmanların Gözünde Kaçma Nedenleri

- Değişen Değerler: "Biz"den "Ben"e Doğru
- İletişim Yoksunluğu ve Kopukluğu
- "Ben de Varım!" Hissi ve Bunu Gösterme İsteği
- Boşuna Geçen Zaman

Yukarıda yer almış temel nedenlerden de gözüktüğü gibi, evden kaçan ergenlerin kaçma nedenleri farklılık göstermektedir. Bu üç yaklaşımdan ortaya çıkan nedenler ise araştırmanın Gömülü teorisini oluşturmaktadır. Bu teori aşağıdaki diyagramda gösterilmiştir.

Şekil 1. Evden Kaçan Ergenlerin Kaçma Nedenleri Üzerine Gömülü Teori



Şekil 1'de yer alan şemadan da gözüktüğü gibi, evden kaçan ergenin etrafında olan ilk kurum aile, daha sonra ikinci sosyalleşme ortamı olan okul kurumu, sonrasında ise, çevre\akran oluşumudur.

Dikkat edilmesi gereken ilk nokta, aile kurumu ve orada ergeni evden kaçmaya iten nedenlerin oluşum sürecidir. Ailede yaşanan çatışma ve şiddet ergeni evden uzaklaştıran temel nedenler arasındadır. Aile üyeleri, anne-baba, anne-ergen, baba-ergen vs. aile bireyleri arasında yaşanan fiziksel, duygusal şiddet (psikolojik baskı ve söz ve davranışlarla karşı tarafa baskı yapmak ve onun davranışını, düşüncesini engellemek vs.), cinsel ve sosyal şiddet (herhangi bir yere gitmeyi engelleme, toplumdaki uzaklaştırma vs.), çatışmalar vs. buraya dahil edilmektedir.

Ailede yaşanan ve ergeni evden dışarıya iten temel nedenlerden biri de ailedeki sevgi ve ilgi eksikliğidir. Bu kısma sadece, ergene karşı olan sevgi ve ilgisizlik değil, hem de, aile bireyleri, özellikle de, anne-baba arasındaki sevgi ve ilgisizlik, aile bireylerinin bir-birine saygılı davranmayışı vs. ait edilmektedir.

Bir diğer esas nedenlerden biri de, ailede yaşanan iletişimsizlik veya sağlıklı olmayan iletişimdir. Ergenlik döneminde olan bireyin, ailesi, anne veya babası bu dönemin özelliklerinden, buhranlı dönemde yaşanan fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim hakkında yeterli bilgiye sahip ol(a)madıklarından, ergene karşı yanlış tutum ve davranışlar sergilemektedirler. Yanlış tutum ve davranış denildiğinde, ailenin ya baskıcı yada aşırı rahat tutumu kastedilmektedir. Bu yanlış tutum ve yaklaşımlar ise anne-ergen, ebeveyn-ergen arasında iletişim sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ailede anlaşılmadığını düşünen ergen ise, evden uzaklaşmayı seçmektedir.

Araştırma, evden kaçan ergenlerin kaçma nedenleri üzerine olsa da, yapılan görüşmelerden ergeni evden uzaklaştıran nedenler arasında zincirin ilk halkasının okul olduğu gözlemlendi. Bundan dolayı da, ergenin var olduğu kurumlardan birinin de okul olduğu dikkate alınır, evden kaçmada okulun üzerine düşen sorumluluğun çok olduğu görülüyor. Şöyle ki, ergenin hayatında aileden sonra, önemli yere sahip ikinci kurum okuldur. Okul hayatına düzenli devam eden ergen gününün minimum 6-7 saatini okulda geçirmektedir. Fakat, evden kaçan ergenlerin okul hayatlarına dikkat edildiğinde, onların ilk olarak, okuldan kaçtıklarını, derslerinde başarısızlık gösterdiklerini, okuma eğilimlerinin zayıf olduğu görülmektedir. Özellikle de, okulda öğretmen-ergen ilişkisinde yaşanan iletişim kopukluğu, ergenin okul ile ilişkisini sekteye uğratmakta ve onu okuldan uzaklaştırmaktadır.

Bir diğer esas nedenlerden biri de, ergenin içinde yer aldığı yalnız çevre ve onun yalnız rol modelidir. Evden kaçan ergenlerden kızların rol modellerinin olmadıklarını veya rol model olarak biri(ler)ni seçmede tereddütte oldukları görüldü. Fakat, erkeklerin çoğunda rol modellerinin olduğunu, hem de bu kişilerin onların hayatlarını olumsuz yönde etkilediklerinden dolayı, yalnız örnek oldukları ortaya çıkarıldı. Şöyle ki, hapisane hayatı yaşamış ve sevgi\saygıyı kabadayılıkla kazanmış bir grup mafya örgütlü insanlardan oluştuğunu ve ergenlerin bu insanları rol model olarak olumsuz anlamda etkilendikleri gözlemlenmektedir. Yalnız rol model ise, doğal olarak, ergeni yalnız çevreye itmektedir.

Özellikle, ergenlik döneminde görülen evden kaçma davranışı inceleniyorsa, bu dönemin dikkate alınmaması konunun eksik olarak ele alındığını gösterirdi. Araştırmadan da, ortaya çıktığı gibi, ergenlik dönemi buhranlı dönem sayılmaktadır. Hem fiziksel, hem biyolojik, duygusal (psikolojik) anlamda önemli değişimlerin yaşandığı bu dönemde ergen hem kendini tanımak, araştırmak, hem de kendi «ben»ini ortaya koymak için bir takım davranışlarda bulunur. Buraya, yalnız kalmak, macera arayışı vs. dahildir. Bu dönemde görülen özellikler, çoğu kişide benzer olsa da, kimde nasıl etki yaratacağı kişiden-kışıye göre değişmektedir. Bundan dolayı da, evden kaçmada bu dönemi de dikkate almak gerekmektedir.

Burada, ergeni evden uzaklaştıran ve sokağa iten nedenin tek olmadığı görülmektedir. Yani, ailede her yaşanan çatışma veya şiddet her ergeni evden kaçmaya itmez. Ergeni evden uzaklaştıran nedenin birden fazla olduğunu ve ergenin yaklaşım ve bakış açısından kaynaklandığı söylenebilir. Bundan ilave, yukarıda iletişimsizlik veya sağlıklı olmayan iletişim derken, sadece ailede bireyler arasındaki iletişimi değil, ergenin etrafında olan aile, okul ve çevre arasında yaşanan iletişim kopukluğu ve kurumlararası iletişimin olmayışı kastedilmektedir. Ergenin etrafında oluşan bu üçlü kurumun\ sistemin birinde oluşan olumsuzluğun veya zincirin ilk halkasında oluşan kopmanın farkına varılmaması, bu olumsuzlukların diğerlerine de sıçraması ve diğer kurumların da kendi içinde varolan\oluşan olumsuzluğun giderek, ergeni «dışarı», «sokağa» itmesiyle başlar sokak hayatı, sokak düzeni...

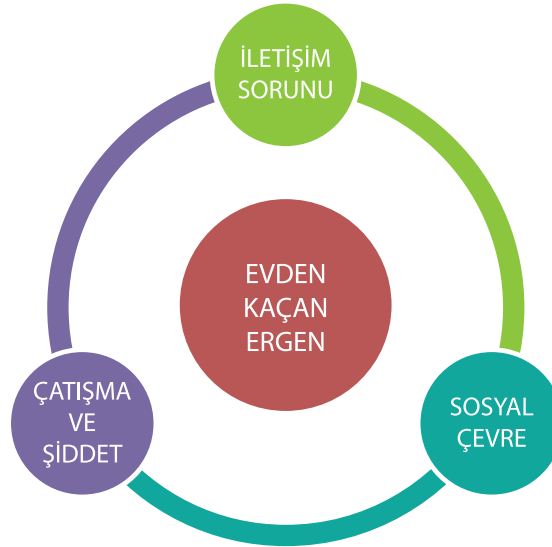
Araştırmaya katılan uzmanların da, altını çizerek söylediği, «ben» düşüncesi, ister aile içinde, isterse de diğer kurumlarda, okulda, toplumda, insanların sadece dünyalarına odaklanarak, «yalnız kendim için yaşarım» düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Giderek bireycilik düşüncesinin yaygınlaşması, sosyal ağların insanları yüz-yüze iletişimden uzaklaştırması, yabancılaştırması sadece toplumda değil, ilk olarak ailelerde de gözükmektedir. Bu düşüncenin kökünde ise «biz»den «ben»e doğru gidiş var. Sosyalleşme ve iletişim yetersizliği ise bu faktörün altında yatan nedenlerdendir.

Araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlara göre, ergenlerin var olduğu toplumsal kurumlar aile, okul ve onun sosyal çevresidir.

Bu üçlü sistemin herhangi birinde veya bir kaçında oluşan sorunlar ergenleri evden kaçmaya itmektedir. Araştırmanın bulguları kısmında da, belirtildiği gibi, evden kaçan ergenlerde, ilk olarak okuldan kopmalar görülmektedir. Okul hayatını terketmede oluşan sorunlar hem okuldan, hem de aileden kaynaklı olabilir. Fakat, okuldan uzaklaşan ergenlerin, zamanla evden de kaçtıkları tespit edilmektedir. Evden kaçarak, sokağa adım atmakta olan ergenler, onların aileleri\ebeveynleri ve ergenlerle çalışan uzmanlarla yapılan görüşmelerden ortaya çıkan gömülü teoriye göre, 2015-2016 yılları arasında, Bakü'de yaşayan ergenlerin evden kaçma nedenleri 3 ana başlık etrafında ele alınmaktadır:

- (1) İletişim Sorunu;
- (2) Çatışma Ve Şiddet;
- (3) Sosyal Çevre;

Şekil 2. Araştırma Sonucu Oluşan Teorinin Ana Şeması



Aile bireyleri arasında, özellikle de, ergen-ebeveyn arasından yaşanan iletişim çatışması, hem de ailede yaşanan şiddet ve çatışmadan ortaya çıkan iletişim sorunu ergeni, evden uzaklaştırmakta olup, onun farklı sosyal çevrelerde kendini arayışa sürüklemektedir. Ayrıca, ergenin olduğu toplumsal kurumlar aile, okul ve sosyal çevre arasında yaşanan iletişim sorunu veya iletişimsizlik, ergenin sokağa adım atmasından sonra karşılaştığı bir çok sorunlara, erken müdahale edilmemesine neden olmaktadır.

Araştırmanın Sonucu

14-17 yaş aralığında evden kaçan bu ergenlerin profil özelliklerine bakıldığında, çoğunun okul hayatından uzaklaştığını, okulda olanların ise başarılarının düşük olduğunu, gününün büyük bir bölümünü sözün asıl anlamında "boş" geçiren, hedef ve arzularından uzak düşmüş veya uzaklaştırılmış ergenler olduğu görülmektedir. Bahsi geçen ergenlerin çoğunun anne-babasının ayrı olduğu, yani tekebeveynli oldukları, yine çoğunun aile içi çatışma ve şiddet yaşadığı, tanık olduğu, ailelerinde düzen ve birlik kavramının olmayışı ortaya konulmuştur. Bütün bunlarla beraber, ergenlerin rol modellerinin olmayışı veya yalnız insanları rol model olarak gördükleri ve onun etkilerini bariz bir şekilde yansıtan bir ergen profili ile karşılaşmıştır.

Uzmanların hemen hemen hepsi ergenlerin kaçma nedenlerini ifade ederken, Sovyetler Birliği'nin etkisi altında olan Azerbaycan ile ve Bağımsız Azerbaycan arasında karşılaştırma yapmış ve bağımsızlıktan sonra oluşan negatif durumları değişen değerlere bağlamaktadırlar. Aile bireylerinin bir-birine saygı göstermemesi, anne-baba arasındaki ilişkinin sevgi ve saygıya dayalı olmaması, anne-çocuk, anne-baba, baba-çocuk vb. bireyler arasında «biz» kavramının «ben»e dönüşmesi ve bunun sonucunda oluşan bireycilik, "ben" merkezli düşünce ve yaklaşımların getirdiği negatif durumlardır. Ayrıca, ailede yaşanan rol karmaşası, yani, ailede anne ve babanın kimliğinde oluşan karmaşa ve bu ailelerde yetişen ergenlerde yaşanan sıkıntılar (gelişim açısından psiko-sosyal problemler) da buraya dahildir.

Uzmanların gözünde bir diğer neden iletişim yoksunluğu ve iletişim kopukluğudur. Burada iletişim yoksunluğu ve kopukluğu derken, ilk olarak, ailede ergen-ebeveyn, ebeveyn-ebeveyn, ailenin diğer üyeleri arasında yaşanan iletişim yoksunluğu kastedilmektedir. Ayrıca, okulda öğretmen-öğrenci ilişkisinde yaşanan kopukluk, aile-okul arasında olan iletişim yoksunluğu da buna dahil edilmektedir.

Ebeveynlerin veya aile bireylerinin ergenin yaşadığı buhran döneminde ortaya çıkabilecek durumların farkında olmaması ve gelişen "benliği"ni umursamadan yalnız davranış ve tutumlarda bulunması da nedenler arasında yer almaktadır. Özellikle de, ergenlerin yalnız yaşama ve özgürlüğe can atma duygularının daha kabarıklık şeklinde ortaya çıktığını vurgulayan uzmanlar, ailelerin kontrolünden farklı taraflara mecralara gidebileceklerini vurguladılar. Ergenlerin sözün asıl anlamında, boş kalmaları, zamanlarının doğru değerlendirilmemesi ve evden, aileden uzakta farklı yönlere, özellikle de, "dışarıya" itilmesi de nedenler arasındadır.

Sonuç olarak, her 3 bakış açısından, ergenlerin evden kaçma nedenlerinin bir tek nedene bağlı değil, kişiden-kışıye, aileden-aileye, dönemden döneme göre, değişkenlik göstermekle birlikte, ergeni etkileyen faktörlerin farklı şekilde bileşiminden ortaya çıktığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan uzmanların da, altını çizerek söylediği, «ben» düşüncesi, ister aile içinde, isterse de diğer kurumlarda, okulda, toplumda, insanlarda «yalnız kendim için yaşarım» düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Giderek bireycilik düşüncesinin yaygınlaşması, sosyal ağların insanları yüz-yüze iletişimden uzaklaştırması, yabancılaştırması, sadece toplumda değil, ilk olarak ailelerde gözükmetedir. Bu düşüncenin kökünde ise «biz»den «ben»e doğru gidiş var. Sosyalleşme ve iletişim yetersizliği ise, bu faktörün altında yatan nedenlerdendir. Gerek kapitalist sistemin, gerek teknoloji yüzyılıının, gerekse de, inkişaf sürecinin, modernizmin getirdiği olumsuzluklar, bireyin birey olarak toplumsallaşmasını değil, aksine bireyin toplum içinde yabancılaşmasına neden olmakta ve kendisini saran egosu onu «kendi dünyası»na çekmektedir. Nitekim, birey «kendi dünyası»na sadece egosunu almakta ve ışık hızıyla yayılan «21. yüzyıl yalnızlığı» modern toplumun «modern hastalığı» haline gelmektedir. Bu hastalık ise beraberinde toplumun ve bireyin değerler sistemini etkilemekle kalmayıp, onu değiştirmeye, dönüştürmeye, çalışmakla, «yeniden farklı bir varoluş» sürecine itmektir. Ergenlik döneminde yaşanan problem davranışlar yıllardan beri araştırma konusu olmuş, bu davranışların nedenleri, ortaya çıkma sebepleri farklı görüşlerle ele alınmıştır. Alan taraması yapıldığında, ilgili literatürde problem davranışının ortaya çıkmasında, ergenin ailesi veya arkadaş ortamı veya aile\ebeveyn, okul ile birlikte ergenin çevresi vs. bir çok alanın etkili olması faktörü esas alınmaktadır (Brand,1993; Bingham ve Shope, 2004; Beam, 2000).

Ergenlik döneminde ortaya çıkan kuraldışı davranışları farklı disiplinler bağlamında ele alan kuramlar, ergeni kendine has bakış açısıyla değerlendirmekte ve o çerçeveden bakmaktadır. Araştırmanın kavramsal şemasında ergenlerin kuraldışı davranışlarını farklı disiplinler yaklaşımları açısından değerlendiren kuramlar yer almaktadır. Bu yaklaşımlar içinde de, Durkheim ve Merton'un Anomi ve Gerilim Teorileri, T. Hirschi tarafından geliştirilmiş Sosyal Kontrol veya Bağ Teorisi, Elliot'un Sosyal Kontrol Kuramı ve Emler'in Saygınlığı Arttırma Teorisi ve Sosyal Gelişimsel Kuram kendine yer edinmiştir. Bu kuramların ortak noktaları, ergenlerde görülen kuraldışı davranışları, sadece toplumsal yapılar bağlamında, yaşanan sosyal krizler, sanayileşmede meydana gelen hızlı büyüme sonucu ortaya çıkan anomik ortamdan kaynaklandığı yöndedir. Bazı kuramlar ise, sosyal kontrol mekanizmalarının işlevinde yaşanan sıkıntılar ve onların sonucunda ortaya çıkan anormal davranışlar, toplumun önüne konulmuş amaçlar ve araçlar arasındaki uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Bahsedilen bu sosyolojik kuramlar, bireyin davranışlarını, onun bireysel özelliklerinden ve bu özelliklerle birlikte ortaya çıkabilen sorunlardan bağımsız şekilde ele almaktadır. Yani, bireyi sadece toplumsal açıdan değerlendirmektedirler. Fakat, araştırmanın gelişmekte olan ve sahaya gömülü verilerinden ortaya çıkan teori, ergenlere, özellikle, evden kaçan ergenlere, hem toplumsal açıdan, hem de bireysel açıdan yaklaşarak, bütüncül bir yaklaşım çerçevesi sunmaktadır. Araştırmanın gömülü teorisine göre, ergenin bulunduğu aile, okul, çevre vs. tüm toplumsal yapılar göz önünde bulundurularak, bu yapılar içinde ayrı ayrılıkta ve\veya birbiriyle ilişkili olarak, yaşanan sosyal ve psikolojik krizlerin (iletişim sorunu, şiddet ve çatışma ve sosyal çevre), ergenlik döneminde yaşanan fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerle birlikte ortaya çıkması ergenin evden kaçmasında ciddi şekilde rol oynamaktadır. Sovyet otoritesi ve sömürsünden kurtulan Azerbaycan'ın ve onun sanayi ve teknoloji açısından diğer şehirlerinden daha gelişmiş olan başkenti, Bakü'nün, bağımsızlıktan sonra geleneksel toplumdan modern topluma doğru ilerleyen çizgisi sonucunda, toplumsal yapılarda yaşanan sosyal ve psikolojik değişimler, krizlere neden olmaktadır. Modernleşme hareketleri içinde görülen krizler ise, değerlerin değişimine getirip çıkarmaktadır. Kolektiften bireyselliğe veyahut biz'den, ben'e doğru ilerleyen bu süreç, ergenlik döneminde olan bireyin yaşadığı değişikliklerle birlikte ele alındığında, ergenin, olduğu toplumsal yapılar içerisinde, özellikle de, evde (ailede) oluşan kriz ve değişim durumunu kabullenmesi, onun «evden» değil, «problemden» kaçmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği gibi, Azerbaycan'da, çocuk ve ergen problemlerinde sivil toplum kuruluşlarının daha ön planda yer aldıkları görülmektedir. Fakat, araştırma boyunca STK'ların bahsi geçen problemleri ele almada eksik, yetersiz olduğu, yapılmakta olan projelerin sürdürülebilirlik ve devamlılık anlamında kesintilerin olduğu gerçeği, alanda çalışan uzmanların da görüşlerinde yer almaktadır. Araştırmaya katılımcı olarak dahil olan uzmanlar alandaki eksiklikler ve yapılması gerekenler üzerinde durdular. Onların düşüncelerine göre ergenlerle ilgili mevcut sorunlar aşağıda yer alan eksiklerden dolayı daha da artmaktadır: (1)Yasalarla gerçeklerin uyumsuzluğu ve (2) yapılan işlerde sürekliliğin ve devamlılığın olmaması⁴.

4 Örnek olarak bir uzman katılımcının ifadeleri gösterilebilir: «Ayrı ayrı QHT'lerde (sivil toplum kuruluşlarında) iş var ama onlar da projelerle çalışıyorlar. En az 6 aylık, maksimum 1-2 senelik çalışmalarla bir neticeye varmak zor. İşin devamlılığı ve sürekliliği önemli. Proje bitti mi iş de bitiyor ama çocuklar, yeni yetmeler yine sokaktalar. Bu işte süreklilik olmalı, zincir kırılmamalı» [K2, Kadın, 48 yaş, Sosyolog]



Uzmanların görüşlerine katılmakla beraber, esas bir hususa da dikkat çekilmelidir. O da kurumlararası iletişimin olmayışı veya zayıf oluşu meselesidir. Bu anlamda sadece ergenlerle çalışan kurum ve kuruluşların değil, sosyal kurumların çoğunda yaşanan bu iletişimsizlik bir çok problemlerin ele alınmasında, hatta sorunun ortaya çıkmasında bile engel yaratmaktadır.

Tartışma ve Öneriler

Katılımcı uzmanların bu konuda yapılmasını gerekli gördüğü adımlar iki kısma ayrılmaktadır: (1)Devletin üzerine düşen görevler; (2)Ailelerin üzerine düşen görevler.

(1) Devletin üzerine düşen görevler:

- Devletin uygulaması gereken sosyal programların geliştirilmesi,
- Alanda deneyimli sosyolog ve psikologlarının sayının artırılması,
- Zor eğitilen çocuk ve ergenlerin aileden uzaklaştırılarak terbiye edilmesi için uygun rehabilitasyon merkezlerinin kurulması,
- Bununla beraber kapalı rehabilitasyon merkezlerinin ebeveynlere yönelik faaliyetinin olması,
- Ailelerin sorumluluk almaları ile ilgili yasaların olması,
- Gayri resmi nikahların azaltılması yolunda uygun programların geliştirilmesi,
- Anne-babası olmayan ve sokağa sürüklenen çocuk ve ergenlerin devlet himayesine verilmesi ve devletin de ihtiyaç sahibi ailelere vermesi;
- Sosyal medya\iletişim araçlarının çocuk ve ergenlerin kullanılmasına karşı kontrol edilmesi ve güvenilirliğinin sağlanması,
- Sosyal, hukuki ve psikolojik problemlerin bütüncül bir şekilde çözülmesi için devletin bütüncül tedavi ve danışmanlık merkezlerinin açması,
- Meslek edindirmenin sağlanması,
- Çocukların topluma yeniden entegre edilmesi,
- Şiddete başvurmadan yasal yaptırımın oluşturulması ve
- Ailelerin bilgilendirilmesi.

(2)Ailelerin üzerine düşen görevler:

- Ailelerin ergeni kendi isteği ve potansiyeline göre yönlendirmesi
- Ailelerin ergenleri dengeli olarak kontrol etmesi ve
- Ailelerin eğitilmesi ve bilgilendirilmesi.

Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki, evden kaçma davranışı, sonuçlarından bağımsız şekilde ele alındığında problem gibi gözükmemektedir. Fakat, sorunlar zincirinin ilk halkasını oluşturan evden kaçma ve onunla başlayan suç, cinayet, istismar, zararlı alışkanlıkların edinilmesi, özellikle de, toplumun «beyaz» belası olan uyuşturucu kullanımının başlanması, insan ticareti vs. gibi sorunların «çocuklukla yetişkinlik dönemi arasına sıkıştırılmış bireyin kendini arama» çağı sayılan ergenlik döneminde ortaya çıkması, toplumun ve bireylerin gelişiminde sorunsallık anlamında bir başlangıç sayılmaktadır. Bu anlamda yapılması gereken şey, toplumsal kriz ve değişimlerin ergenlik dönemindeki bireyleri evden kaçmadan, sokağa sürüklemeyen önce, risk faktörlerinin araştırılarak önleyici çalışmalar yapmak, ergenin bireysel özelliklerini dikkate alarak, bütüncül yaklaşım sunmaktır. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de evden kaçan ergenlerle yapılan görüşmelerden ortaya çıkan teori, sosyologların, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların, pedagogların vs. tüm sosyal bilimciler tarafından, evden kaçma problemini, bütüncül şekilde, hem aile sosyolojisi, hem ergen sosyolojisi, hem iletişim sosyolojisi, hem de ergenin olduğu tüm sosyal yapılar çerçevesinde, yaklaşılması gerektiğini zaruri kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnett, J.J., (2000a). «*Adolescent Storm and Stress, Reconsidered*», American psychologist, Çev. Geniş, T. (2007), 317-326.
- Allendy, R., (1968). «*Problem Çocuklar*», s. 100-102.
- Ağayeva, K., (Aralık, 2013). *Tarixi Katakliizmlərin Məhsulu "Küçə Uşaqları"* makale, (çevrimiçi), www.bizimyol.info/news/16487.html
- Aykanat, O., Ural, L., Varol, Ş., Afyonkale Talay, N., Denge Gazetesi, (2009). «*Ergenlik Dönemi ve Bu Dönemde Sık Görülen Evden Kaçma Davranışı*» (çevrimiçi), www.dengegazetesi.com.tr/ergenlik-donemi-ve-bu-donemde-sik-gorulen-evden-kacma-maddekullanimi-22937h.htm
- Azərbaycan Statistika Komitesi, (çevrimiçi), <http://www.stat.gov.az>
- Axundova, G., (2017). «*Evdən Qaçan Yeniyetmələr*» makale, Bakı, (çevrimiçi), <https://www.azadliq.org/a/24237981.html>.
- Bozkurt, V., (2015). «*Değişen Dünyada Sosyoloji*» kitabı, s.123-126, 129-130. Bursa: Ekin Basın Yayın.
- Baldık, Ö., (2005). «*Ansiklopedik Eğitim ve Psikolojik Rehberi*». İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bandura, A., (1973). «*Aggression: A social learning analysis*» Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A., (1977). «*Social learning*» theory, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Berklin, C.T., «*Çocuklarda ve Gençlerde Davranış Bozuklukları*». İstanbul: Kültür Yayınları.
- Corbin, J., ve Strauss, A., (1990). «*Grounded theory research: Procedures, canons and evaluative criteria*», Qualitative Sociology, 13 (1), 3-21.
- Coser, A.L., (2008). «*Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*» kitabı. s.130-152. Ankara: Deki Basın Yayın.
- Chisholm, L., Hurrelmann, K., (1995). «*Adolescence in modern Europe: Pluralized transition patterns and their implications for personal and social risks*», Journal of Adolescence, 18, 129-158.
- Çelik, H., ve Ekşi, H., (2015). «*Gömülü Teori*» kitabı. İstanbul: Edam Yayınları.
- Dodge, K., Pettit, G., (2003). «*A Biopsychosocial Model Of The Development Of Chronic Conduct Problems in Adolescence*», Developmental Psychology, 39, 349-371.
- Durkheim, E., (1951-1897). «*Suicide: A study in sociology*». France: Glencoe, Ill: Free Press.
- Dworsky, T. & Fowler., (2007). «*Homelessness and Runaway*», çevrimiçi, <http://youth.gov/youth-topics/runaway-and-homeless-youth>
- Focus Adolescent Services., «*Is Your Teen A Runaway Risk?*», çevrimiçi, <http://www.focusas.org/issues/runaway-risk>.
- Furstenberg, F., (2004). «*The sociology of adolescence and youth in the 1990s: A critical commentary*». Journal of Marriage and Family, 62, p 896-910.
- Gottfredson, R.ve Hirschi, T., (1996). «*Criminality and Low Self Control*», iç, New Perspectives in Criminology (Ed.: John E. Conklin), USA : Allyn and Bacon.
- Garbarino, J., Wilson, J., Garbarino, J., (1986). «*The adolescent runaway*», In J.Garbarino and J. Sebes, Troubled youth, troubled families, 315-351, New York.
- Xəlilov, H., (2012). «*Uşaq və Yeniyetmələrin İnkişafının Sosial Psixoloji Məsələləri*» kitabı. Bakı: Qafqaz Universiteti Neşri.
- Kadioğlu, D., (2014). «*Ergen Neden Evden Kaçıyor?*» makale, (çevrimiçi) www.hurriyetaile.com/ergenlik/psikolojik-gelisim/ergenler-neden-evden-kaciyor_16693.html. 16 Ekim.
- Quliyev, N., (2014). «*Evdən Qaçan Gənc Qızların Hekayələri*», Azərbaycan Uşaq Hüquqları Üzrə QHT Alyansı (Çevrimiçi), <http://www.qafqazinfo.az/sosial-3/evden-qacan-genc-qizlarin-hekayeleri-81982>.
- Lehman, J., «*Running Away: Why Kids Do It And How To Stop Them*», (çevrimiçi) , empoweringparents.com/article/running-away-part-i-why-kids-do-it-and-how-to-stop-them/
- Merton, R. K., (1938). «*Social structure and anomie*», Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Modell and Goodman, M., (1990). «*Historical perspectives*», İn S. Feldman and G.Elliot, At the threshold: The developong adolescent. Cambridge, MA: Harvard University Press, p,93-122, Laurence Steinberg.
- Yavuzer, H., (2012). «*Çocuk ve Suç*» kitabı.İstanbul: Remzi Kitapevi, s.111-114.
- Yörüköçlü, A., (1986). «*Gençlik Çağı*», Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.